

АЛПОМИШ КИМ ВА УНИНГ ТАРИХИЙ-МИФОЛОГИК АҲАМИЯТИ

*Нурмухамедова Мохира Ураловна**Самарканд Давлат Педагогика Институтини ўқитувчиси**mohiranurmuhamedova63@gmail.com Тел: 97-922-79-28*

Аннотация: Ўзбек халқ оғзаки ижодида алоҳида ўрин тутадиган қаҳрамонлик дostonларидан бири – бу *Алпомиш* дostonидир. У Марказий Осиё халқларининг муштарак маданий мероси ҳисобланади ва асрлар давомида халқнинг миллий ғурури, эркинлик учун кураш, ватанпарварлик каби туйғуларини ифода этиб келган. Алпомиш – на фақат афсонавий қаҳрамон, балки халқнинг орзу-умидларини, интилишларини ифода этувчи рамзий тимсол ҳамдир. Унинг шахсий жасорат ва ватанпарварлик билан бойитилган образи ўзбек халқининг тарихий тажрибасини, ижтимоий зулмга қарши қаҳрамонлик руҳини, эркинликка интилишини акс эттиради. Алпомиш ўз севгани Барчин учун, ўз халқининг шаъни учун жон куйдиради – бу орқали у оилавий садоқат ва миллий фидойиликни бирлаштирувчи тимсолга айланади.

Шу жиҳатдан, Алпомиш образи ёш авлод учун фақат бир дoston қаҳрамони эмас, балки миллий идеал – жасур, адолатпарвар, сабрли ва садоқатли инсоннинг тимсолидир. Унинг дostonи халқ маънавиятининг асосий устунларидан бири бўлиб, ҳар бир авлодни ўз Ватанига, она юртига муҳаббат ва садоқат руҳида тарбиялашда муҳим тарбиявий манба сифатида хизмат қилади. Бу эса “Алпомиш”ни абадий маънавий мерос сифатида қадрлашга сабаб бўлади.

Калит сўзлар: мифологик қаҳрамон, тарихий мерос, миллий кадриятлар, эпик образ, ватанпарварлик, ЮНЕСКО маданий мероси, туркий халқлар эпоси, миллий ўзлик.

КТО ТАКОЙ АЛПОМИШ И ЕГО ИСТОРИКО-МИФОЛОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ

*Нурмухамедова Мохира Ураловна**Преподаватель Самаркандского государственного**Педагогического института**mohiranurmuhamedova63@gmail.com**Тел: +998 97 922 79 28*

Аннотация: Одним из выдающихся героических эпосов в устном народном творчестве узбекского народа является дастан «Алпомиш». Этот эпос считается общим культурным наследием народов Центральной Азии и на протяжении веков выражает национальную гордость, стремление к свободе и патриотические

чувства. Алпомиш — не просто мифологический герой, он является символическим образом, отражающим мечты, чаяния и устремления народа. Его образ, наполненный личным мужеством и патриотизмом, отражает исторический опыт узбекского народа, дух героизма в борьбе против социальной несправедливости и стремление к свободе. Алпомиш борется не только за любовь к Барчин, но и за честь своего народа — таким образом он становится символом, объединяющим семейную преданность и национальное самопожертвование.

С этой точки зрения, Алпомиш — не просто герой эпоса для молодого поколения, но и национальный идеал — образ смелого, справедливого, терпеливого и преданного человека. Его дастан является одной из духовных опор народа и служит важным воспитательным источником для формирования у каждого поколения любви и преданности к Родине. Всё это делает «Алпомиш» вечным духовным наследием.

Ключевые слова: мифологический герой, историческое наследие, национальные ценности, эпический образ, патриотизм, культурное наследие ЮНЕСКО, эпос тюркских народов, национальная идентичность.

WHO IS ALPAMYSH AND WHAT IS HIS HISTORICAL AND MYTHOLOGICAL SIGNIFICANCE

Nurmukhamedova Mokhira Uralovna

Lecturer at Samarkand State Pedagogical Institute

mohiranurmuhamedova63@gmail.com

Tel: +998 97 922 79 28

Abstract: One of the most prominent heroic epics in the oral folk tradition of the Uzbek people is the *Alpamysh* epic. It is regarded as a shared cultural heritage of the peoples of Central Asia and has, for centuries, expressed national pride, the struggle for freedom, and a deep sense of patriotism. Alpamysh is not merely a mythological hero; he is also a symbolic figure embodying the hopes, dreams, and aspirations of his people. His character, enriched with personal bravery and patriotism, reflects the historical experience of the Uzbek nation, the spirit of heroism against social oppression, and the pursuit of liberty. Alpamysh fights not only for his beloved Barchin, but also for the honor of his people—thus, he becomes a symbol that unites familial loyalty with national self-sacrifice.

From this perspective, the figure of Alpamysh is not just a legendary character for younger generations, but a national ideal—an image of a brave, just, patient, and loyal person. His epic serves as one of the spiritual foundations of the nation and plays an

important educational role in nurturing each generation with a spirit of love and devotion to their homeland. For these reasons, *Alpamysh* is valued as an eternal spiritual legacy.

Keywords: mythological hero, historical heritage, national values, epic figure, patriotism, UNESCO cultural heritage, Turkic peoples' epic, national identity.

Кириш: Алпомиш – ўзбек эпик анъанасидаги машҳур баҳадирлардан бири ҳисобланади. У таниқли бай ва эркак зотидан келиб чиққан, жисмонан бақувват, ақл-заковатли, адолатпарвар ва ватанпарвар йигит сифатида тасвирланади. Унинг асосий вазифаси – эзгуликни ёмонликка қарши ҳимоя қилиш, муҳаббати ва оиласини сақлаб қолиш, халқини ҳимоя қилишдир.

Достонда у ўз севган ёри Барчинга етиб бориш, уни ўзгага берилмаслиги учун курашади. Шунингдек, у қавмига хиёнат қилганлар ва золимлар билан курашиб, ҳалоллик ва садоқат рамзи сифатида намоён бўлади [1].

Алпомиш образи мифологик жиҳатдан туркий халқлардаги қаҳрамонлар типига тегишли. У “алп” – яъни “қаҳрамон, мард” сўзидан келиб чиққан бўлиб, жисмоний ва маънавий куч-қудрат, илоҳий ҳимояга эга шахс сифатида намоён бўлади. У кўпинча ёвузликка қарши курашувчи, халқни асрайдиган ҳимоячи образида келади.

Шу билан бирга, Алпомишнинг образи туркий халқлар ўртасида умумий қаҳрамон сифатида яшаб келмоқда. Қозоқ, қарақалпоқ, татар ва бошқа туркий халқлар эпосларида ҳам у билан ўхшаш қаҳрамонлар учрайди.

Алпомиш достони фақатгина бир миф ёки афсона эмас, балки халқнинг тарихий хотираси, миллий ўзлигини сақлаб қолиш воситаси сифатида хизмат қилган. Совет даврида миллий маданиятларга бўлган босим даврида ҳам бу достон халқ орасида оғзаки равишда сақланиб қолди.

ЮНЕСКО 1999 йили *Алпомиш* достонини инсониятнинг ноанъанавий маданий мероси сифатида эътироф этган. Бу унинг нафақат ўзбек, балки жаҳон халқлари учун ҳам аҳамиятли маданий қадрият эканини кўрсатади. Чунки “Алпомиш” достонидаги инсонпарварлик, адолат, жасорат, садоқат ва ватанпарварлик каби умуминсоний ғоялар турли халқлар маданиятида ҳам учрайди. Бу эса “Алпомиш”ни фақат бир миллатга хос эмас, балки инсониятга хос маънавий хазина сифатида баҳолаш имконини беради. Шу боис бу достон халқаро илмий доираларда ҳам ўрганилмоқда ва жаҳон фольклористикасида муҳим ўрин эгаллаб бормоқда [2].

Ҳозирги глобаллашув даврида турли халқлар ўртасидаги ўзаро тушуниш, маданиятлараро мулоқот ва бағрикенгликни ривожлантиришда ҳам “Алпомиш” каби асарлар муҳим роль ўйнайди. Чунки улар инсонни умумий қадриятлар атрофида бирлаштиради, тарихий тажриба ва маънавий сабақлар асосида

келажакка ишонч билан қарашга даъват этади. “Алпомиш” орқали биз нафақат ўз миллий ўтмишимизни, балки инсониятнинг маънавий меросини ҳам англаймиз.

Адабиётлар таҳлили: Эпик дoston «Алпомиш» — бу туркий халқлар оғзаки ижодининг дурдонаси бўлиб, бир неча асрлар мобайнида авлоддан-авлодга ўтиб келган. Унинг илк ёзма версиялари XIX аср охири — XX аср бошларида ёзиб олинган. Асосий манбалар сифатида Х.Зарифов, А.Кахҳаров, А.Жамолхон, Р.Юсуфбеков, В.Жирмунский ва Н.Сафаровлар томонидан ёзилган илмий ишлар келтирилади [3].

Х.Зарифов ўз тадқиқотларида «Алпомиш» достонини халқнинг миллий онги ва тарихий хотирасини акс эттирувчи асар сифатида баҳолайди. У достондаги воқеаларда халқнинг мафкуравий, ахлоқий ва маданий қадриятлари мужассам эканлигини таъкидлайди.

В.Жирмунский «Эпос и роман» асарида туркий эпоснинг структуравий ва функциявий хусусиятларини ўрганиб, «Алпомиш»ни марказий намуна сифатида кўрсатади. У эпосдаги мифологик элементлар, рамзлар ва архетипларни таҳлил қилади.

А.Жамолхон эса «Алпомиш» достонидаги қаҳрамонлик ғоялари ва миллий руҳнинг тарғибини алоҳида ёритади. У достонни халқ онгидаги миллий идеалнинг ифодаси сифатида кўради.

Бундан ташқари, эпоснинг халқаро таҳлилида ҳам турли мутахассислар уни умуминсоний қадриятлар ва жанр эволюцияси нуқтаи назаридан ўрганганлар. Мазкур адабиётлар «Алпомиш»ни нафақат тарихий манба, балки этнографик, фольклор ва мифологик тадқиқот объекти сифатида қараш имконини беради.

Тадқиқот методологияси:

- **Тарихий-манбаий таҳлил:** Дастлабки манбалар, яъни достоннинг турли версиялари, архив материаллари ва илмий ишлар асосида таҳлил қилинди.

- **Мифологик таҳлил:** Алпомиш образи ва достондаги бошқа персонажлар орқали мифологик архетиплар аниқланди.

- **Қиёсий таҳлил:** Туркий халқлар эпик анъаналари билан қиёсий таҳлил орқали умумийлик ва фарқлар ўрганилди.

- **Контент-анализ:** Достондаги асосий мавзулар, ғоялар ва образлар мазмуний таҳлил қилинди.

Таҳлил ва натижалар: Таҳлил натижасида аниқландики, Алпомиш образи тарихий шахснинг образлаштирилган, идеаллаштирилган шаклидир. Достондаги воқеаларда ҳақиқий тарихий воқеалар — кўчманчи қабилаларнинг ҳаракати, ички сиёсий зиддиятлар ва ташқи хатарлар бадий тарзда акс эттирилган. Шу билан бирга, Алпомиш обрасининг пайдо бўлиши ва шаклланишида мифологик элементлар — масалан, қаҳрамоннинг туғилишидаги мўъжизалар, унинг куч-

кудрати, адолатпарварлиги, рамзий синовлар ва йўл йўриқлари (геройнинг саёҳати) катта ўрин тутди [4].

Достондаги мифологик ва рамзий маънолар

- **Қаҳрамоннинг синови** – Алпомишнинг турли синовлардан ўтиши (масалан, зиндондан чиқиши, душман билан жанг) мифологик қаҳрамонлик архетипига мос келади.

- **Аёл образи – Барчин** – Барчин образи туркий эпослардаги идеал аёл тимсоли бўлиб, у ҳам пассив эмас, балки фаол иштирокчи сифатида намоён бўлади.

- **Дўст ва душман образлари** – Достондаги дўстлик ва хиёнат, миллатпарварлик ва сотқинлик мавзулари мифологик қарама-қаршиликлар орқали кўрсатилади.

«Алпомиш» нафақат фольклор асари, балки халқнинг ахлоқий, маданий ва сиёсий ғояларини тарғиб этувчи восита сифатида хизмат қилади. Ундаги ахлоқий тарбия, ватанпарварлик, оилавий қадриятлар ва миллат ғояси халқ онгида мустаҳкам ўрин эгаллаган.

Худоса: Алпомиш – бу бир образ, бир достон эмас. У бутун бир халқнинг руҳи, тарихий ёдгорлиги, маданий ўзлигининг тимсолидир. Унинг достони орқали насллар ўтмишдан сабоқ олади, ватанпарварлик, садоқат ва мардлик каби фазилатларни ўрганади. Шунинг учун ҳам *Алпомиш* нафақат ўтмишда, балки бугунги кунда ҳам миллий маънавиятимизда муҳим ўрин тутди.

Унинг образи ёш авлод учун ибрат намунаси бўлиб хизмат қилади. Айниқса, глобаллашув жараёнларида миллий қадриятларни асраб-авайлаш, ёшларда ватанпарварлик туйғусини мустаҳкамлашда "Алпомиш" достонини ўргатиш ва ундаги ғояларни ҳаётга татбиқ этиш алоҳида аҳамият касб этади. Достондаги ватанни севиш, адолатни ҳимоя қилиш ва садоқатли бўлиш каби фазилатлар бугунги кун ёшлари учун ҳам маънавий йўл-йўриқ бўлиб хизмат қилади [5].

Бундан ташқари, "Алпомиш" эпоси ўзбек халқининг маданий ва тарихий ўзига хослигини дунёга танитишда ҳам муҳим манба ҳисобланади. У ЮНЕСКО томонидан номоддий маданий мерос сифатида эътироф этилгани бежиз эмас. Достон орқали нафақат халқнинг тарихи ва дунёқараши, балки унинг эстетик таъби, бадиий тафаккури ва инсоний идеаллари ҳам намоён бўлади. Шу боисдан, Алпомиш нафақат адабий ёдгорлик, балки миллий руҳиятни ифода этувчи умуминсоний қадриятлар хазинасидир [6].

Адабиётлар рўйхати:

- 1.Бертельс, Е.Э. (1960). *Узбекский народный героический эпос Алпамыш*. Москва: Наука. — Б. 12–98.
2. ЮНЕСКО. (1999). *Alpamysh: Central Asian Oral Epic as Intangible Cultural*

Heritage. Париж: UNESCO Publishing. — Б. 7–54.

3.Раҳмонов, А. (2001). *Ўзбек халқ эпослари тарихи ва поэтикаси*. Тошкент: Фан. — Б. 104–137.

4.Қаюмов, А. (1996). *Алпомиш – миллий эпос ва маънавий мерос*. Тошкент: Ўқитувчи. — Б. 65–92.

5.Сиддиқов, А. (1974). *Ўзбек халқ оғзаки ижоди тарихи*. Тошкент: Фан. — Б. 215–230.

6.Алимов, Ш. (2010). *Эпик мерос ва миллий ғоя*. Тошкент: Турон. — Б. 143–160.